

III. PRIVATINĖ TEISĖ

AKREDITYVO SUTARTIES DALYVIŲ TEISINIŲ SANTYKIŲ YPATUMAI

Dr. Dalia Vasarienė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Finansų ir mokesčių teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius,
Telefonas 271 45 21
Elektroninis paštas daliava@delfi.lt

Pateikta 2003 m. balandžio 8 d.

Parengta spausdinti 2003 m. balandžio 25 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto mokslo prorektorius profesorius dr. Vidmantas Egidijus Kurapka ir šio
Universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentas dr. Petras Algirdas Miškinis*

S a n t r a u k a

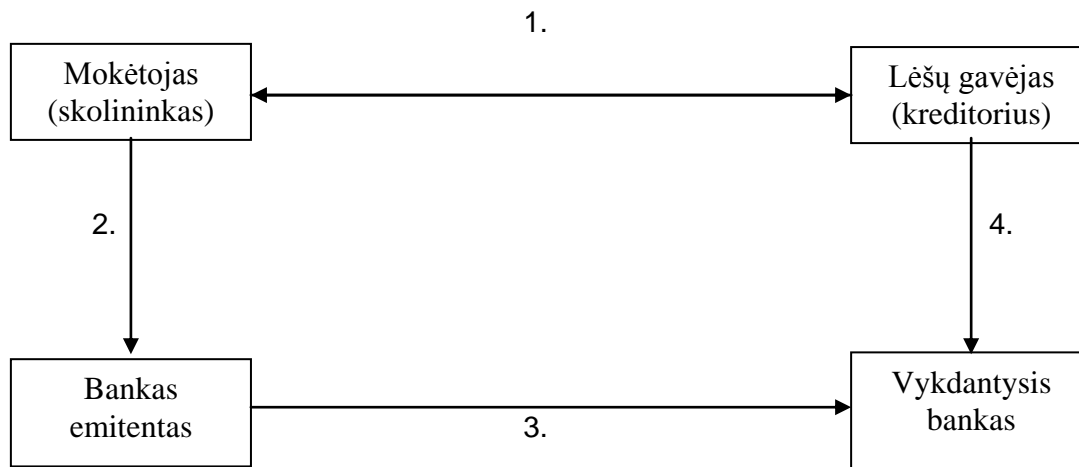
Straipsnyje analizuojamos problemos, susijusios su akredityvo sutarties dalyvių teisiniais tarpusavio santykiais bei jų reguliavimu. Straipsnyje siūlomi tam tikri nauji akredityvo sutarties dalyvių atsakomybės teisinio reguliavimo sistemos kūrimo ir tobulinimo principai. Autorė siūlo atskirti atsakomybės atsiradimo pagrindus ir rekomenduoja atsakomybės atsiradimo pagrindu laikyti ir pažeidimus, atsiradusius neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius pagrindinę sutartį, ir pažeidimus, susijusius su akredityvo sutarties, kurios įvykdymą reglamentuoja banko sąskaitos sutartis, neįvykdymu ar netinkamu įvykdymu. Taip pat straipsnyje detalios nagrinėjami teisiniai santykiai tarp mokėtojo ir lėšų gavėjo, banko emitento ir vykdančiojo banko bei kiti teisiniai santykiai, kurie gali atsirasti akredityvo sutarties pagrindu. Nagrinėjant užsienio valstybių autorių literatūroje pateiktas nuomones bei analizuojant Lietuvos Respublikos įstatymus, reglamentuojančius atsiskaitymus akredityvais, taip pat lyginant juos su pasaulinėje bankų veiklos praktikoje taikomais tarptautiniais papročiais bei taisyklėmis siūloma, kaip galėtų būti reguliuojami akredityvo sutarties pagrindu atsirandantys teisiniai santykiai.

Akredityvo sutarties dalyvių teisiniai santykiai yra vienas svarbiausių šio sandorio elementų. Analizuojant atsiskaitymus akredityvais daug dėmesio būtina skirti akredityvo sutarties subjektų tarpusavio sąveikai, nes tik smulkiai išanalizavus šį sandorio momentą bus galima tinkamai įvertinti ir efektyviai teisiškai sureguliuoti aptariamą sutarties pagrindu atsirandančius teisinius santykius, jų pasibaigimą, subjektų teisinę atsakomybę bei kitus elementus, sudarančius konkrečių santykių esmę.

Atsiskaitant akredityvu pagal bendrą taisyklę yra keturios dalyvių rūšys: mokėtojas (pirkėjas)¹, lėšų gavėjas (pardavėjas), bankas emitentas ir vykdančysis bankas. Tarp šių dalyvių akredityvo sutarties pagrindu susidaro šios teisinių santykių grupės: teisiniai pirkėjo ir pardavėjo santykiai, susidarantys pagrindinio sandorio pagrindu, teisiniai pirkėjo ir banko emitento santykiai, teisiniai banko emitento ir vykdančiojo banko santykiai, teisiniai vykdan-

¹ Siekdami aiškumo kaip pagrindinį sandorį tarp kontrahentų nagrinėsime pirkimo–pardavimo sutartį. Tačiau neatmetama galimybė naudoti akredityvą sudarant ir kitas sutartis (pvz., sutartį dėl darbų atlikimo arba paslaugų suteikimo).

čiojo banko ir lėšų gavėjo santykiai. Schemiškai santykius, atsirandančius akredityvo sutarties pagrindu, būtų galima pavaizduoti taip:

1. *Pagrindinė (pvz., pirkimo–pardavimo) sutartis*, kurioje, be kitų šiai sutarčiai būdingų sąlygų, kontrahentai yra numatę atsiskaitymą akredityvu.

2. *Akredityvo atidarymas*. Bankas emitentas parengia akredityvą pagal sąlygas, mokėtojo ir banko emitento aptartas akredityvo sutartyje.

3. *Pavedimas apmokėti akredityvą*. Bankas emitentas persiunčia akredityvo sutartį vykdančiajam bankui, kuris, kaip įprasta, yra banko emitento filialas, arba bankas, su kuriuo bankas emitentas palaiko korespondencinius ryšius. Kliento pageidavimu bankas emitentas gali pavesti vykdančiajam bankui patvirtinti akredityvo sutartį.

4. *Pranešimas apie sudarytą akredityvo sutartį ir lėšų sumokėjimas*. Vykdantysis bankas persiunčia akredityvo sutartį lėšų gavėjui (beneficiarui) ir praneša, kad, šiam pateikus akredityvo sutarties sąlygose nurodytus dokumentus, bankas įsipareigoja sumokėti pinigines lėšas. Jeigu vykdančysis bankas vienu metu yra ir tvirtinantis bankas, jis privalo, beneficiarui pageidaujant, apmokėti jo įsakomąjį vekselį, nereikalaujantis įrodyti, kad visos akredityvo sutarties sąlygos yra įvykdytos.

Teisiniai mokėtojo ir beneficiaro santykiai

Atsiskaitant akredityvu pirmas etapas yra kontrahentų sudaroma pagrindinė sutartis (pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo), kurioje, be kitų sąlygų, yra sąlyga apie atsiskaitymą akredityvu. Nors ši pagrindinė sutartis yra savarankiška ir įpareigoja tik jos dalyvius, joje gali būti nurodyta atsiskaitymo priemonė akredityvas. Tokiu atveju turės būti sudaryta ir kita kontrahento ir banko sutartis dėl atsiskaitymo akredityvu – akredityvo sutartis.

Lėšų gavėjui (kreditoriui) neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutarties sąlygas, pavyzdžiui, akredityvą atidarius trumpesniame, negu sutartyje nurodyta, terminui, vietoj atšaukiamo akredityvo atidarius neatšaukiamą ir panašiai, atsiranda pagrindas pažeidėjo atžvilgiu panaudoti civilinės atsakomybės priemones, pasireiškiančias nuostolių atlyginimu ar netesybų sumokėjimu.

Svarbų vaidmenį atlieka akredityvo atidarymo terminas. Ši nuostata nėra numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse kaip būtina sutartyje nurodytina sąlyga, nors, manytina, būtinas akredityvo atidarymo terminas sutartyje turi didelę praktinę reikšmę [1].

Sutartyse dažnai pasitaiko įvairių šių terminų nustatymo variantų. Kontrahentai gali būti numatę pareigą atidaryti akredityvą per pagrindinėje sutartyje nustatytą terminą nuo sutarties sudarymo [2, p. 190]. Akredityvo atidarymą galima prilyginti pirkėjo informavimo apie produkcijos pristatymą dienai arba pardavėjo vykdymo garantijų pateikimui [3, p. 278]. Kitais

atvejais nustatoma konkreči akredityvo atidarymo diena. Kartais nurodoma, kad akredityvas turi būti atidarytas „nedelsiant“ [4, p. 206].

Jeigu sąlyga dėl akredityvo atidarymo termino sutartyje neužfiksuota, tai, kaip nurodoma teisinėje literatūroje, akredityvas turi būti atidarytas per „protingą“ laiko tarpą [4, p. 206].

Teisinėje praktikoje pasitaiko atvejų, kai pirkėjas neatidaro akredityvo per sutartyje nurodytą terminą, prekė nepristatoma, ir pardavėjas pateikia ieškinį dėl išieškojimo procentų už pinigines prievolės sumokėti pirkimo–pardavimo sutartyje nustatytą kainą termino praleidimą [5, p. 18].

Šiuo atveju reikėtų vadovautis Tarptautinių prekybos rūmų rekomendacijomis, kad akredityvo atidarymas nėra pinigine prievole. Atidarant akredityvą siekiama sukurti galimybę pardavėjui, įvykdžiusiam akredityvo sąlygas, gauti lėšas. Akredityvo atidarymas nėra mokėjimas (tai veiksmas, sukuriantis sąlygas įvykdyti mokėjimą) ir termino atidaryti akredityvą praleidimas negali sukelti padarinių, kurie atsiranda praleidus pinigines prievolės įvykdymo terminą.

Deja, įstatymas nenustato normų, reguliuojančių teisinius padarinius, kurie gali kilti neatidarius akredityvo per sutartyje nurodytą terminą, todėl pardavėjui kyla nemažai problemų. Šiuo požiūriu, mūsų nuomone, tinkamesnis buvo ankstesnis norminis aktas, reglamentavęs atsiskaitymus akredityvais, kuriame buvo tokios normos. Anksčiau buvo nustatyta, kad, atsiskaitydamas akredityvu, pirkėjas (mokėtojas) privalo atidaryti akredityvą ne vėliau kaip per penkias dienas nuo pirkėjo reikalavimo gavimo momento (nutarimas dėl gamybinės techninės paskirties produkcijos pristatymo) [6].

Autorės nuomone, sutartyje naudinga numatyti poveikio priemonės pirkėjui dėl akredityvo atidarymo ne laiku. Vienais atvejais gali būti skiriamos efektyvios baudos pirkėjui, praleidusiam akredityvo atidarymo terminą. Kitais atvejais užtikrinti akredityvo atidarymą laiku gali padėti sutartyje įtvirtinta pardavėjo teisė pakeisti prekių pristatymo terminą arba atsisakyti pristatyti prekes, arba reikalauti, kad pirkėjas padengtų išlaidas dėl pristatymo termino praleidimo, ir kt.

Teisininkė L. A. Novoselova yra išdėsčiusi įdomią ir vertingą nuomonę dėl sutartyje įtvirtintos galimybės akredityvo atidarymą laikyti konkrečios sutarties egzistavimo sąlyga [7, p. 79]. Atitinkamai akredityvo neatidarymą reikėtų vertinti kaip „nebuvimą sąlygos, su kuria susijęs sutarties įsigaliojimas“ [7].

Praktikoje pasitaiko situacijų, kai pardavėjas, nesulaukęs akredityvo atidarymo, pateikia prekę, o pirkėjas taip ir neatidaro akredityvo. Tuomet kyla klausimas: ar pardavėjas turi teisę reikalauti, kad pirkėjas sumokėtų? Manytina, kad įtraukdamos į sutartį sąlygas dėl atsiskaitymo akredityvu šalys sutinka, kad prekės bus pristatomos tik tuo atveju, jog bus atidarytas akredityvas, patvirtinantis ir užtikrinantis galimybę gauti užmokestį už prekę. Pardavėjo pareigą pristatyti prekę reikėtų vertinti kaip priešpriešinį vykdymą, t. y. vienos iš šalių prievolės įvykdymą, kurį lemia kitos prievolės šalies savo įsipareigojimo įvykdymas. Aptariamam atveju šalių santykius reguliuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.58 straipsnio 4 dalis, kuri nustato, kad „Jeigu viena prievolės šalis įvykdo prievolę, nelaukdama, kol ją įvykdys pirma tai padaryti privalanti šalis, tai ši šalis privalo prievolę įvykdyti“ [1]. Taigi pardavėjas, pristatęs prekę ir nesulaukęs akredityvo atidarymo, remdamasis minėta norma, turi teisę reikalauti iš pirkėjo už prekę sumokėti sutartyje nurodytą sumą.

Kita vertus, jeigu pirkėjas sutartyje nustatytais sąlygomis neatidaro akredityvo, pardavėjas turi teisę pristabdyti prekių teikimą arba visai jį nutraukti. Praktikoje žinomas atvejis, kai tiekimo sutartyje nustatytais sąlygomis akredityvas nebuvo atidarytas. Tiekėjas pareikalavo iš pirkėjo atidaryti akredityvą iš anksto aptartomis sąlygomis dėl to, kad suėjo sutartyje nurodytas prekių pristatymo terminas. Pirkėjas pranešė, jog jis akredityvą atidarė, bet kitame banke, kitomis sąlygomis ir nurodė iškrauti prekes. Kadangi prekė nebuvo pristatyta, pirkėjas kreipėsi į tiekėją su ieškiniu sumokėti netesybas dėl prekių pristatymo. Teismas atmetė ieškinį, remdamasis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.58 straipsnio 3 dalies nuostata, atitinkančia Rusijos Federacijos civilinio kodekso 328 straipsnį [8], teigiantį, kad

„jeigu sutartinę prievolę viena jos šalis įvykdė ne visiškai, kita prievolės šalis turi teisę sustabdyti priešpriešinę prievolės įvykdymą“.

Teisiniai mokėtojo ir banko emitento santykiai

Prievolės pagal akredityvą atsiradimo pradžia yra pirkėjo ir banko emitento sudaroma banko sąskaitos sutartis. Sudarius šią sutartį bankui atsiranda pareiga įvykdyti mokėtojo akredityvinį pavedimą. Nepagrįstas atsisakymas įvykdyti šią pareigą ar įvykdymo termino praleidimas vertinamas kaip banko sąskaitos sutarties pažeidimas, ir bankas bendra tvarka privalo atlyginti sąskaitos turėtojui – mokėtojui pagal akredityvą – su šiuo pažeidimu susijusius nuostolius.

Mokėtojui pateikus prašymą atidaryti akredityvą ir bankui jį priėmus, įsigalioja banko emitento ir pirkėjo (mokėtojo) sutartis dėl atsiskaitymo priemonės akredityvo.

Mokėtojo ir banko emitento akredityvo pagrindu atsirandančių santykių teisinis reguliavimas bendra tvarka įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935–6.941 straipsniuose [1]. Šio įstatymo 6.935 straipsnyje teigiama, kad bankas emitentas veikia mokėtojo prašymu bei nurodymu; 6.940 straipsnyje nustatoma, kad bankas emitentas yra atsakingas mokėtojui už akredityvo sąlygų pažeidimą [1]. Nurodytos normos atskleidžia tik bendrą vaizdą santykių, susidarancių tarp mokėtojo ir banko emitento. Galiojančiame įstatyme nėra konkretnės aptariamų teisinių santykių reglamentacijos.

Autorės nuomone, esminis aptariamo įstatymo trūkumas yra tas, kad jame nėra normų, tiesiogiai įtvirtinančių mokėtojo teisę atsisakyti priimti dokumentus, neatitinkančius akredityvo sutarties sąlygų. Taip pat nenurodytas terminas, per kurį mokėtojas turi teisę atsisakyti banko emitento netinkamo savo prievolės įvykdymo, susijusio su akredityvo sąlygų pažeidimu. Peršasi išvada, kad bankas emitentas, neatsižvelgdamas į savo kliento (mokėtojo) nurodymus, veikia savo nuožiūra.

Galima pateikti praktinį pavyzdį [9, p. 13]. Mokėtojas kreipėsi į banką emitentą, reikalaudamas grąžinti lėšas, kurios buvo sumokėtos lėšų gavėjui pažeidžiant akredityvo sąlygas. Nagrinėjant bylą buvo nustatyta, kad ieškovui pareikalavus bankas emitentas pavedė vykdančiajam bankui atlikti mokėjimą pagal akredityvą, pateikus geležinkelio kvitus, mokėjimo pavedimo sąskaitas, pirkėjo atstovo ir tiekėjo pasirašytą prekių perdavimo priėmimo aktą, pasirašytą akredityve nurodytoje vietoje.

Lėšų gavėjas, užuot pateikęs geležinkelio kvitus, vykdančiajam bankui pateikė geležinkelio išklotines, mokėjimo reikalavimo sąskaitą ir priėmimo aktą, sudarytą kitoje vietoje, nei buvo nurodyta akredityvo sutartyje. Neatsižvelgiant į tai, kad pateikti dokumentai akivaizdžiai neatitiko akredityvo sąlygų, vykdančysis bankas juos priėmė ir lėšų gavėjui išmokėjo pinigus. Bankas emitentas, nepatikrinęs dokumentų, juos atidavė mokėtojui. Šis, gavęs dokumentus, nedelsdamas pranešė bankui apie atsisakymą juos priimti dėl akivaizdžios neatitikties akredityvo sutarties reikalavimams. Be to, mokėtojas banko emitento pareikalavo į jo sąskaitą sugrąžinti, pažeidžiant akredityvo sąlygas, išmokėtas lėšas.

Bankas emitentas atsisakė grąžinti lėšas, nurodydamas, jog turi teisę atsisakyti priimti netinkamus dokumentus ir iš vykdančiojo banko reikalauti grąžinti lėšas lėšų gavėjui, pažeisdamas akredityvo sutarties sąlygas. Šios nuostatos yra įtvirtintos ir Vieningų atsiskaitymų akredityvais taisyklių (UCP 500)¹ 14 straipsnio b dalyje [10]. Atitinkamos nuostatos, įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.939 straipsnio 2 dalyje, susijusios su banku emitentu [1]. Mokėtojui įstatymas tokios teisės nenumato. Kaip nustatyta minėtame straipsnyje, bankas emitentas turi teisę, bet neprivalo atsisakyti priimti iš vykdančiojo banko dokumentus, neatitinkančius akredityvo sąlygų. Mokėtojas nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių, kad dėl banko pažeidimo jis patyrė nuostolių.

Mokėtojas kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl padėties, buvusios iki teisės pažeidimo, atkūrimo išieškant iš banko emitento be pagrindo iš akredityvo sumokėtą sumą.

¹ International Chamber of Commerce. Uniform Customs and Practice for documentary credits. Publication No. 500. Paris: ICC Publishing S.A. 1993.

Teismas konstatavo, kad šiuo atveju mokėtojas turi teisę atsisakyti iš banko emitento priimti pagal išoriškus požymius akredityvo sąlygų neatitinkančius dokumentus. Mokėtojas nedelsdamas pranešė bankui apie turėtas išlaidas ir atitinkamai bankas emitentas galėjo atsisakyti priimti dokumentus iš vykdančiojo banko. Teismas argumentavo, kad įstatymai numato, kad kreditorius privalo priimti tinkamą prievolės įvykdymą. Tokią išvadą galima priėti analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.262 straipsnio 1 dalį [1]. Taigi matome, kad kreditorius (šiuo atveju – akredityvo davėjas) galėjo atsisakyti priimti iš banko netinkamą prievolės įvykdymą.

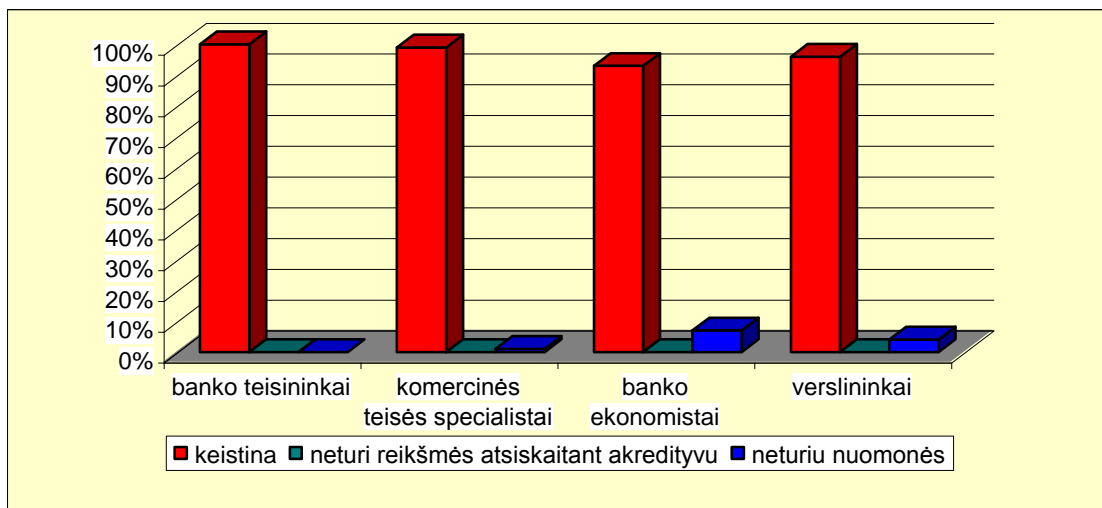
Aptariamam konkrečiam atveju mokėtojas iš karto gavę dokumentus informavo banką emitentą apie jų ir akredityvo sutarties sąlygų neatitikimą. Tačiau gali atsitikti, kad mokėtojas bankui pateikia pretenzijas praėjus metams po to, kai gavo dokumentus. Kyla klausimas, ar būtina tada tenkinti ieškinį dėl be pagrindo iš akredityvo išmokėtų lėšų?

Galiojantys įstatymai nepateikia atsakymo į tokį klausimą. Manytume, kad reikėtų smulkiau reglamentuoti aptariamus santykius. Siūlytume pirkėjui suteikti teisę kontroliuoti, ar bankas laikosi akredityvo sąlygų. Pirkėjas galėtų per keturias darbo dienas po to, kai gaus pagal akredityvą apmokėtus dokumentus, atsisakyti apmokėti sąskaitas, jeigu aptarnaujantis bankas, išmokėdamas lėšas pardavėjui, pažeidė nors vieną sąlygą. Jeigu patikrinimo metu paaiškėtų, kad atsisakymas apmokėti sąskaitas pagrįstas, bankas privalėtų sugrąžinti į pirkėjo sąskaitą neteisėtai išmokėtus pinigus. Tokia taisyklė sustiprintų pirkėjo kontrolę aptarnaujančio banko atžvilgiu, kartu padidindama jo atsakomybę tinkamai vykdyti akredityvo pavidimą, o atsiskaitymas akredityvu taptų patrauklesne atsiskaitymo priemone potencialiems jos vartotojams.

Analizuodama teisinius mokėtojo ir banko emitento santykius, autorė prieina prie išvados, kad šiuo metu galiojančiame įstatyme nėra numatyta mokėtojo teisė atsisakyti priimti akredityvo sąlygų neatitinkančius dokumentus ir atitinkamai nenumatytas terminas, per kurį mokėtojas turi teisę atsisakyti priimti banko emitento netinkamai įvykdytą prievolę, pažeidus akredityvo sąlygas. Siūlytume pirkėjui suteikti teisę kontroliuoti, ar bankas laikosi akredityvo sąlygų. Pirkėjas galėtų per keturias darbo dienas po to, kai gaus pagal akredityvą apmokėtus dokumentus, atsisakyti apmokėti sąskaitas, jeigu aptarnaujantis bankas, išmokėdamas lėšas pardavėjui, pažeidė nors vieną sąlygą. Jeigu patikrinimo metu paaiškėtų, kad atsisakymas apmokėti sąskaitas pagrįstas, bankas privalėtų sugrąžinti į pirkėjo sąskaitą neteisėtai išmokėtą pinigų sumą. Tokia taisyklė sustiprintų pirkėjo kontrolę aptarnaujančio banko atžvilgiu, kartu padidindama jo atsakomybę tinkamai vykdyti akredityvo pavidimą, o atsiskaitymas akredityvu taptų patrauklesne atsiskaitymo priemone potencialiems jos vartotojams.

Straipsnio autorė atliko empirinį tyrimą ir anketomis apklausė Lietuvos banko ir komercinių bankų darbuotojus (teisininkus ir ekonomistus), kurių darbas susijęs su atsiskaitymais akredityvais bei akredityvo sutartimis. Taip pat buvo apklausti verslininkai, ūkinėje komercinėje veikloje atsiskaitantys akredityvais, bei teisininkai, dirbantys komercinės teisės srityje, kurių veiklos sritis yra susijusi su kontraktais, kuriuose kontrahentai atsiskaitymo priemone pasirenka akredityvą. Empirinis tyrimas buvo atliktas 2002 m. balandžio 18 d.– birželio 25 d. Respondentų skaičius: Lietuvos banko, Vilniaus banko, Lietuvos žemės ūkio banko (dabar – Nord LB) ir Sampo bankų darbuotojai (teisininkai ir ekonomistai): $N=89$; verslininkai, ūkinėje komercinėje veikloje atsiskaitantys akredityvais: $N=25$; teisininkai, komercinės teisės specialistai, dirbantys su kontraktais, kuriuose kontrahentai atsiskaitymo priemone pasirenka akredityvą: $N=73$.

Aptariama hipotezė klausimo forma buvo pateikta respondentams išplatintoje anketoje. Darbuotojų atsakymai visiškai atitiko autorės atliktos teorinės analizės išvadas.

Grafike pavaizduoti atsakymai į anketoje pateiktą klausimą, ar respondentai pritaria, jog įstatyme įtvirtintą nuostatą, kad mokėtojas neturi teisės atsisakyti akredityvo sąlygų neatitinkančių dokumentų, ir atitinkamai nenumatytas terminas, per kurį mokėtojas turi teisę atsisakyti priimti banko emitento netinkamai įvykdytą prievolę, pažeidus akredityvo sąlygas, reikėtų keisti ir tobulinti. Analizuojant apklausos rezultatus pastebėta, jog beveik visi respondentai vienbalsiai aptariamą nuostatą laiko keistina. Straipsnio autorė taip pat mano, kad būtina atskirti tokios atsakomybės atsiradimo pagrindus, ir prieina prie išvados, kad atsakomybės atsiradimo pagrindas gali būti tiek pažeidimai, atsiradę neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius pagrindinę sutartį, tiek pažeidimai, susiję su akredityvo sutarties neįvykdymu ar netinkamu jos įvykdymu, kurios įvykdymą lemia banko sąskaitos sutartis. Remdamasi atlikta teisinėje literatūroje išsakytų nuomonių bei anketos rezultatų analize, autorė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.940 straipsnį siūlo papildyti tokia nuostata: „*bankas, dalyvaujantis vykdančią akredityvą, yra atsakingas mokėtojui dėl šio banko kaltės atsiradusio pažeidimo*“.

Teisiniai banko emitento ir vykdančiojo banko santykiai

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.935 straipsnis nustato, kad bankas emitentas įsipareigoja sumokėti pinigus lėšų gavėjui arba įgalioja kitą banką (vykdančią banką) tai atlikti [1]. Banko emitento ir vykdančiojo banko santykius reikėtų vertinti kaip skolos perkėlimą (LR CK 6.115–6.122 str.) [1].

Atsiskaitydamas akredityvu, bankas emitentas siunčia vykdančiajam bankui instrukciją dėl akredityvo atidarymo. Vykdantysis bankas patvirtinto akredityvo atveju privalo atidaryti akredityvą perduotomis jam sąlygomis. Bankas emitentas nurašo lėšas iš pirkėjo atsiskaitomosios sąskaitos ir perveda jas vykdančiajam bankui į atskirą tam skirtą sąskaitą. Lėšų deponavimas vykdančiajame banke gali būti atliekamas mokėtojo gautos paskolos banke emitente sąskaita. Apmokant konkretų akredityvą, gali būti naudojamas tik vienas mokėjimo šaltinis, t. y. atsiskaityti akredityvo sutartyje ir iš savų mokėtojo lėšų, ir iš banko paskolos yra draudžiama.

Kitu atveju, atidarant akredityvą su garantija, jų apskaita tvarkoma sąskaitoje „Banko garantijos ir laidavimai“. Šis akredityvas nėra susijęs su lėšų deponavimu vykdančiajame banke. Bankas emitentas suteikia vykdančiajam bankui teisę atlikti mokėjimą pagal akredityvą iš savo korespondencinės sąskaitos (LR CK 6.935 str. 2 d.) [1]. Būtina tam sąlyga, kad būtų galima naudoti garantinį akredityvą, yra tiesioginiai korespondenciniai banko emitento ir vykdančiojo banko santykiai.

Mokėtojo prašymu bankas emitentas gali nurodyti vykdančiajam bankui pakeisti akredityvo sąlygas. Jeigu akredityvas atšaukiamasis, bankas emitentas turi teisę pakeisti arba be

išankstinio lėšų gavėjo įspėjimo anuluoti akredityvą (LR CK 6.936 str. 1 d.) [1]. Banko emitento akredityvo panaikinimas yra pagrindas jį uždaryti (LR CK 6.941 str. 2 p.) [1]. Jeigu akredityvas neatšaukiamas, panaikinti jį galima tik gavus lėšų gavėjo sutikimą (LR CK 6.937 str. 1 d.) [1].

Pagrindinė vykdančiojo banko pareiga atliekant banko emitento pavedimą – patikrinti, ar laikomasi visų akredityvo sąlygų pardavėjui pateikiant dokumentus, ir, esant visiškai jų atitikčiai akredityvo sutarties sąlygose numatytiems reikalavimams, sumokėti pinigus.

Jeigu pažeidžiama nors viena akredityvo sąlyga, vykdantysis bankas neturi teisės sumokėti pinigų iš akredityvo. Jeigu vykdančiajam bankui pateikti dokumentai neatitinka akredityvo sąlygų ir jis atsisako juos priimti, tai jis, vadovaudamasis Civilinio kodekso 6.939 straipsnio 1 dalimi, „privalo nedelsdamas pranešti, nurodydamas atsisakymo priežastis, bankui, iš kurio buvo gauti dokumentai, arba lėšų gavėjui, jeigu dokumentai buvo gauti tiesiai iš jo“ [1].

Atlikęs mokėjimą pagal akredityvą, vykdantysis bankas privalo išsiųsti sąskaitą kartu su prekių transportavimo dokumentais bei vykdančiojo banko žyma bankui emitentui. Jeigu šis, gavęs šiuos dokumentus, vadovaudamasis Civilinio kodekso 6.939 straipsnio 2 dalimi, „nustato, kad dokumentai neatitinka akredityvo sąlygų, jis turi teisę atsisakyti juos priimti ir reikalauti iš vykdančiojo banko grąžinti sumą, šio sumokėtą lėšų gavėjui pažeidžiant akredityvo sąlygas kartu su palūkanomis, arba atsisakyti atlyginti išmokėtas sumas“ [1].

Kita vertus, bankas emitentas privalo vykdančiajam bankui atlyginti turėtas išlaidas (LR CK 6.938 str. 2 d.) [1]. Šias išlaidas vėliau padengia mokėtojas. Peršasi išvada, kad mokėtojo nemokumas nėra pagrindas atleisti banko emitento nuo įsipareigojimų vykdančiajam bankui vykdymo. Autorės nuomone, siekiant užkirsti kelią galimai problemai, būtų tikslinga bankui emitentui suteikti galimybę užsitikrinti teisę patikrinti mokėtojo finansines galimybes apmokėti vykdančiojo banko turėtas išlaidas tarpininkaujant bankui emitentui, pervedant j banke emitente esančią mokėtojo sąskaitą papildomą pinigų sumą.

Teisiniai vykdančiojo banko ir beneficiaro santykiai

Atlikus tyrimą ir išanalizavus užsienio bei Lietuvos bankų veiklos praktiką ir teisinę literatūrą nustatyta, kad vykdantysis bankas persiunčia akredityvo sutartį lėšų gavėjui (beneficiarui) ir praneša, kad, šiam pateikus akredityvo sutarties sąlygose nurodytus dokumentus, bankas įsipareigoja sumokėti pinigus. Jeigu vykdantysis bankas vienu metu yra ir tvirtinantis bankas, jis privalo, beneficiarui pageidaujant, apmokėti jo įsakomąjį vekselį, nereikalaudamas įrodyti, kad visos akredityvo sutarties sąlygos yra įvykdytos. Lėšų gavėjas (kreditorius), siekdamas, kad būtų įvykdytas mokėjimas pagal akredityvą, patekęs mokėtojui (skolininkui) prekę, pateikia vykdančiajam bankui sąskaitas, prekių pristatymo ir kitus akredityvo sąlygose nurodytus dokumentus. Prie dokumentų, kurie gali būti įvardyti akredityvo sutartyje, dažniausiai pasitaiko draudimo dokumentai, prekių kokybės ir analizės sertifikatai, įpakavimo dokumentai ir kiti. Bankas tikrina tik akredityvo sutarties sąlygose įvardytus dokumentus. Vykdančiojo banko pareiga – sumokėti lėšas pagal akredityvą.

Atsiskaitant akredityvu bankų veiklos praktikoje taikomi šie principai:

1. Tikslaus atitikimo principas.
2. Tikslaus terminų laikymosi principas.

Pirmasis principas reiškia, kad bankas privalo patikrinti visus pateiktus dokumentus ir jų atitiktį akredityvo sutarties reikalavimams. Pažeidus nors vieną akredityvo sutarties įvykdymo sąlygą, mokėjimas neatliekamas. Tais atvejais, kai prašyme atidaryti akredityvą nurodoma sąlyga, nors ir nepatvirtinta dokumentuose, kuriuose turėtų būti įrašytos akredityvo sąlygos, bankas neprivalo jos patikrinti.

Bankai netikrina faktinio pagrindinės sutarties įvykdymo, nes atsiskaitymas akredityvu yra atskiras santykis. Tačiau siekiant sustiprinti tinkamo sutarties vykdymo kontrolę, akredityve viena iš sąlygų gali būti numatytas įgalioto pirkėjo akceptas.

Antrasis principas reikalauja, kad pardavėjas dokumentus pateiktų iki akredityvo veikimo termino pasibaigimo. Dokumentų pateikimo termino praleidimas lemia akredityvo uždarymą ir vykdančiojo banko atisakymą pagal jį išmokėti lėšas.

Banko emitento prašymu vykdantysis bankas gali patvirtinti neatšaukiamą akredityvą (patvirtintas akredityvas) LR CK 6.937 str. 2 d.) [1]. Tai reiškia, kad vykdantysis bankas priiima savarankišką įsipareigojimą akredityvo sutarties pagrindu kylančiuose teisiniuose santykiuose. Tokio patvirtinimo teisiniai padariniai yra tie, kad lėšų gavėjas vykdančiajam bankui, netinkamai įvykdžiusiam akredityvo sutarties sąlygas, turi teisę pareikšti reikalavimus tiek jam, tiek ir bankui emitentui. Pakeisti arba patvirtinti neatšaukiamą patvirtintą akredityvą galima tik vykdančiajam bankui sutikus.

Kai kurie autoriai teigia, kad vykdančiojo banko įsipareigojimas patvirtinto akredityvo lėšų gavėjui atsiranda nuo to momento, kai pardavėjui atsiunčiamas pranešimas apie akredityvo patvirtinimą [11, p. 84].

Vykdančiajam bankui, nepagrįstai atsisakiusiam išmokėti lėšas, atsiranda atsakomybė lėšų gavėjo atžvilgiu (LR CK 6.942 str. 2 d.) [1].

Jeigu iki akredityvo termino suėjimo lėšų gavėjas pateikė dokumentus, visiškai atitinkančius akredityvo sąlygas, vykdantysis bankas atlieka šiuos veiksmus:

- kai akredityvas patvirtintas – perveda lėšas iš atitinkamos sąskaitos į pardavėjo sąskaitą;
- kai akredityvas nepatvirtintas – perveda pinigines lėšas iš banko emitento korespondencinės sąskaitos į pardavėjo sąskaitą.

Atlikus šias operacijas, vykdantysis bankas privalo bankui emitentui perduoti visus atitinkamus dokumentus, kuriuos vėliau pastarasis turės perduoti mokėtojui. Bankai nėra atsakingi mokėtojui dėl dokumentų dingimo ar jų perdavimo vėlavimo.

Pasibaigus akredityvo veikimo terminui, vykdantysis bankas privalo uždaryti akredityvą (LR CK 6.941 str. 1 d.) [1].

Atlikti akredityvo operaciją gali ir pats bankas emitentas. Tuomet jam keliami tokie pat reikalavimai, kaip vykdančiajam bankui, kurie buvo aprašyti anksčiau.

Apibendrinama banko emitento atsakomybės lėšų gavėjui klausimą ir remdamasi Civilinio kodekso 6.940 straipsnio analize, autorė prieina prie išvados, jog šios normos tekstas yra neišsamus, nes čia numatyta banko emitento atsakomybė tik mokėtojui, tačiau nenumatyta banko emitento atsakomybė lėšų gavėjui. Banko emitento atsakomybė lėšų gavėjui numatyta tik vienu atveju, kai nepagrįstai atsisakoma išmokėti lėšas, tačiau tokia atsakomybė nenumatyta kitų akredityvo sąlygų pažeidimo atveju ar kitaip neteisingai išmokėjus lėšas. Dėl šios priežasties autorė siūlo įstatyme nustatyti tiesioginę banko emitento atsakomybę lėšų gavėjui ir papildyti šiuo metu galiojančio 6. 940 straipsnio 2 dalį bei išdėstyti ją taip: „*Jeigu bankas emitentas ar tvirtinantysis bankas (jei toks yra), ar jų vardu veikiantis vykdantysis bankas nepagrįstai atsisako išmokėti lėšas po to, kai gavėjas pateikia akredityvo sąlygas atitinkančius dokumentus ar kitaip pažeidžia akredityvo sąlygas, tai jis atsako lėšų gavėjui*“.

Akredityvo sutarties pagrindu atsirandančių teisinių santykių pasibaigimas, šių santykių padariniai ir jų tyrimas

Akredityvo sutarties pagrindu atsirandančių teisinių santykių pasibaigimas yra svarbi šio sandorio dalis. Būtent šiame etape nutrūksta visas teisinis santykis, sukurtas kontrahentams pasirinkus akredityvą kaip atsiskaitymo negrynaisiais pinigais priemonę pagrindiniame sandoryje. Siekiant parodyti atsiskaitymo akredityvu dalyvių tarpusavio santykių išskirtinumą bei pačios akredityvo sutarties svarbą, būtina atskleisti aptariamo sandorio pagrindu atsirandančių teisinių santykių pasibaigimo esmę.

Akredityvo dalyvių tarpusavio santykiai pasibaigia uždarius akredityvą. Akredityvo uždarymą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.941 straipsnis [1]. Bendra tvarka akredityvas uždaromas pasibaigus jo terminui. Tačiau įstatymas įtvirtina dar du akredityvo uždarymo iki jo pasibaigimo termino pagrindus:

- kai bankas emitentas panaikina akredityvą;

– kai bankas sumoka lėšų gavėjui akredityve nustatytą sumą ar atlieka kitas operacijas nepasibaigus jo galiojimo terminui (LR CK 6.941 str.) [1].

Civiliniame kodekse nėra normų, nustatančių, koks bankas yra atsakingas ir turi teisę kontroliuoti akredityvo uždarymą laiku, taip pat numatančių padarinius, kurie gali atsirasti vykdančiajam bankui ne laiku uždarius akredityvą. Tačiau atsižvelgiant į akredityvo esmę, galima prieiti prie išvados, kad už akredityvo uždarymą ne laiku mokėtoji atsakingas bankas emitentas. Vykdantysis bankas atsakingas bankui emitentui.

Dažniausiai pasitaikantis akredityvo uždarymo pagrindas yra jo veikimo termino pasibaigimas. Neretai akredityvas iki jo veikimo termino suėjimo uždaromas bankui emitentui panaikinus akredityvą pirkėjo reikalavimu. Tokia situacija dažniausiai susidaro tada, kai pardavėjas pristato produkciją, bet dar nepateikia dokumentų. Tokiu atveju pirkėjas (skolininkas) neapmoka pristatytų prekių, t. y. nesilaiko iš pirkimo–pardavimo sutarties kylančių įsipareigojimų pardavėjui (kreditoriui). Pirkėjas visada atsakingas už savo iš sutarties kylančio įsipareigojimo neįvykdymą (taip pat ir nesumokėjimą už prekę) ir privalo prisiimti civilinę atsakomybę pardavėjo atžvilgiu. Tačiau paprasčiau yra atlikti viską, kas įmanoma, kad panašių situacijų būtų išvengta. Dėl šios priežasties, autorės nuomone, įstatyme tikslinga būtų numatyti vykdančiojo banko prevencinę priemonę, kuri padėtų įgyvendinti mokėtojo veiksmų kontrolę. Tai būtų pardavėjo informavimas apie akredityvo uždarymą prieš terminą. Šią priemonę būtų galima įgyvendinti vykdančiajam bankui suteikiant teisę reikalauti, kad pirkėjas pateiktų raštiškų įrodymų, liudijančių, jog pardavėjas pažeidė sutartį, ar kitas priežastis, dėl kurių pirkėjas nori uždaryti akredityvą. Tokia priemonė užtikrintų atsiskaitymo santykių subjektų mokėjimo tvarką.

Išvados

1. Siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą nuostatomis, kurios suteiktų daugiau aiškumo bei konkretumo kontrahentams, pasirinkusiems atsiskaitymo negrynaisiais pinigais priemonę akredityvą pagrindiniame sandoryje, tokiomis kaip akredityvo atidarymo termino, būtinos sandorio sąlygos nustatymas; konkrečių poveikio priemonių mokėtoji (pirkėjui) dėl akredityvo atidarymo ne laiku įtvirtinimas; tiesioginės banko emitento atsakomybės lėšų gavėjui nustatymas; vykdančiojo banko taikomos prevencinės priemonės, kuri padėtų įgyvendinti mokėtojo veiksmų kontrolę, nustatymas bei kitomis.

2. Siūlytina mokėtoji (pirkėjui) suteikti teisę kontroliuoti, ar bankas laikosi akredityvo sutarties sąlygų. Pirkėjas galėtų per keturias darbo dienas po to, kai gaus pagal akredityvą apmokėtus dokumentus, atsisakyti apmokėti sąskaitas, jeigu aptarnaujantysis bankas, išmokėdamas lėšas pardavėjui, pažeidė nors vieną sąlygą. Jeigu patikrinimo metu paaiškėtų, kad atsisakymas apmokėti sąskaitas pagrįstas, bankas privalėtų sugrąžinti į pirkėjo sąskaitą neteisėtai išmokėtą pinigų sumą. Tokia taisyklė sustiprintų pirkėjo kontrolę aptarnaujančio banko atžvilgiu, kartu padidindama jo atsakomybę tinkamai vykdyti akredityvo pavedimą, o atsiskaitymas akredityvu taptų patrauklesnė atsiskaitymo priemone potencialiems jos vartotojams.

3. Analizuojant akredityvo sutarties dalyvių teisinių santykių ypatumus bei šių santykių teisinę prigimtį nustatyta, kad banko emitento ir vykdančiojo banko santykius reikėtų vertinti kaip skolos perkėlimą.

4. Autorės nuomone, būtų tikslinga bankui emitentui suteikti galimybę užsitikrinti teisę patikrinti mokėtojo finansines galimybes apmokėti vykdančiojo banko turėtas išlaidas tarpininkaujant bankui emitentui, pervedant į banke emitente esančią mokėtojo sąskaitą papildomą pinigų sumą.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. – Vilnius, 2001.
2. **Czinkota M. R., Rivoli P.** International Business. – Chicago, 1989.
3. **Dolan J. F.** The Law of letters of Credit (Commercial and standby Credits). – Boston. 2. Ed. 1990, 1995 cumulative supplement no. 2.
4. **Шмитгоф К.** Экспорт: прав и практика международной торговли. – Москва, 1993.
5. **Documentary Credits Insight // Vol. 4. Nr. 4.** 1998. Byla *Clements v. Macaulay*.
6. **Laikinosios** vidaus atsiskaitymų negrynaisiais pinigais taisyklės // Apskaita ir kontrolė. 1993. Nr. 3.
7. **Новоселова Л.** Денежные расчеты в предпринимательской деятельности. – Москва: „ЮрИнфоР“, 1996.
8. **Гражданский** кодекс Российской Федерации. – Москва, 2000.
9. **Documentary Credits Insight // Vol. 5. Nr. 2.** 1999. Byla *Borealis v. Stargas*.
10. **International** Chamber of Commerce. Uniform Customs and Practice for documentary credits. Publication No. 500. Paris: ICC Publishing S.A. 1993.
11. **Gutteridge H. C., Megrah M.** The Law of Banker's Commercial Credits, 7th ed. – London, 1984.

The Regularities of Legal Relations between the Parties of the Credit Agreement

Dr. Dalia Vasarienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

The problems analysed in the article are connected to the legal relations between the parties of the credit agreement as well as the problems of their regulation. The article analyses in detail legal relations between the buyer and the beneficiary, the issuing bank and the advising bank as well as other legal relations that may occur on the grounds of the credit agreement. After examining foreign literature, as well as analysing the laws of the Republic of Lithuania regulating the payments by a letter of credit and opposing them to the traditions and rules applied in the international practice of banks, a suggestion is put forward of how legal relations arising on the grounds of a credit agreement should be regulated.

After the analysis of the above-mentioned problems, the author makes the following conclusions.

It is recommended to establish a term on the opening of the letter of credit, as an obligatory condition of a transaction. According to the author, it is useful to foresee specific conditions for the buyer's overdue opening of the letter of credit.

It is suggested for the buyer to grant a right to control of how the bank is meeting the conditions of the credit agreement. A buyer might refuse to pay the bills in the period of four working days after he/she has received the documents paid according to the letter of credit, if the advising bank had breached at least one condition when paying the money to the seller. If in the time of inspection it would come out that the refusal to pay the bills was grounded, the bank would be obliged to return the sum of money to the account of the buyer. A rule like this would enhance the buyer's control in respect of the advising bank, and at the same time would increase its responsibility to properly carry out the credit order by a letter of credit and this form of payment would become more attractive to the potential clients.

It has been established that the legal nature of the relation between the issuing bank and the advising bank should be considered as the debt transfer.

In the author's point of view, it would be purposeful to give the issuing bank a possibility to ensure a right to check the payer's financial standing to pay the expenditure of the advising bank with the mediation of the issuing bank, by transferring the additional sum of money to the buyer's account in the issuing bank.

It is recommended to establish a direct responsibility of the issuing bank to the beneficiary and to supplement part 2 of article 6.940 of the existing Civil Code of the Republic of Lithuania.

According to the author, it would be purposeful to foresee a preventive measure applied by the advising bank that would assist in carrying out the control of payer's actions.

